

УДК 378.016:78.071.2.03(043.3)

<https://doi.org/10.37041/2410-4434-2019-14-8>

СТИЛЬОВА КУЛЬТУРА ВИКОНАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Чжан Шенвень,

*аспірант факультету мистецтв
імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ
e-mail: zhongguozsw@gmail.com*

Анотація. У статті розглянуто проблему стильової культури виконання музичних творів як особистісної професійної якості педагога-музиканта. Виокремлено її структурні компоненти, що у взаємодії охоплюють мотиваційні, раціональні, емоційні, ціннісні, комунікативні, творчі аспекти людської діяльності. Виявлено функції стильової культури вчителя музичного мистецтва, акцентується професійна значущість стильової культури вчителя як чинника організації слухання музики школярами, навчання їх музики на стильовій основі.

Ключові слова: стильова культура, виконавський процес, учитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем підготовки майбутнього вчителя-музиканта є формування його стильової культури виконання музичних творів. Розуміння стильових особливостей музичних творів, виявлення власного емоційно-художнього ставлення до музики в процесі її інтерпретації відповідно до художньо-естетичних ідеалів суспільства є важливим показником професіоналізму вчителя-музиканта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. У публікаціях з теорії стилю та підготовки музикантів-виконавців проблема визначення поняття «стильова культура виконання музичних творів» стикається із суперечностями між практичним застосуванням означеного поняття і теоретичними пошуками з'ясування його сутності. Науковці і педагоги-практики обговорюють проблеми взаємодії загального й особливого, об'єктивного й суб'єктивного, раціонального й емоційного як складових стильової культури музиканта-виконавця (О. Катрич, В. Москаленко, Г. Нейгауз, С. Шип та ін.), виявляють як недостатньо вирішені питання співвідношення національного й інтернаціонального, традиційного і новаторського у виконавському тлумаченні авторського тексту (В. Назайкінський). Загалом вимальовується потреба в окресленні оптимальних підходів до узгодження композиторського осягнення художнього образу і інтерпретаторського його тлумачення.

Музична педагогіка також стикається з питаннями стильової культури, розробляючи шляхи підготовки, професійного навчання музиканта-виконавця. Проблема особливо загострюється, коли йдеться про стильову культуру педагога-музиканта, зокрема учителя музичного мистецтва середньої школи, від здатності якого до інтерпретації, вивіреної у стильових параметрах, залежить формування основ мистецької культури учнів.

Отже, **мета статті** – визначити сутність і зміст стильової культури виконання музичних творів учителя музичного мистецтва, розробити її структуру. Схарактеризувати функції в діяльності вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Під стильовою культурою виконання музичних творів розуміємо інтегровану особистісну якість, що виражає здатність до відтворення системи образного і музично-формотворчого мислення

композитора в єдності з вираженням індивідуального власного ставлення до змісту музичних образів у процесі інтерпретації художніх образів. Зміст виконавсько-стильової культури педагога-музиканта доповнюється ще й його готовністю донести зміст художніх образів у всій повноті композиторського стилю до юних слухачів, захопити їх музикою.

Згідно наших досліджень *структура стильової культури* виконання музичних творів учителя музичного мистецтва містить такі компоненти: мотиваційно-спонукальний, пізнавально-когнітивний, оцінно-емоційний, ініціативно-відтворювальний, комунікативно-педагогічний.

Мотиваційно-спонукальний компонент передбачає наявність у вчителя музики прагнення до глибокого пізнання стилю автора, бажання проникнути у сферу його образного мислення, а також особливостей формотворення з метою виразного і стилевідповідного виконання його творів. Значення мотивації як рушія діяльності доведено психологічними дослідженнями. Зокрема, С. Занюк [1, с. 48], розуміючи під мотивацією системну єдність спонукальних чинників, підкреслює, що розвиненість мотивації є однією із найвагоміших детермінант поведінки людини. Мотиваційно-спонукальний компонент стильової культури виконання педагога-музиканта містить також сформованість установки, розвинену потребу до виконання музики перед юними слухачами, бажання через власне виконавське мистецтво сформувані в учнів високі орієнтири сприймання й оцінювання мистецтва, в тому числі й через призму стильових вимірів. Отже, мотив досягнення стилевідповідного виконання є важливою професійною характеристикою вчителя, зумовлює успішність його музично-виконавського становлення і професійно-педагогічного розвитку.

Пізнавально-когнітивний компонент орієнтує вчителя-виконавця на розширення і поглиблення знань щодо різних

стильових сфер музичної культури і практичного освоєння музики на стильовій основі. Учитель має глибоко зрозуміти і відчути самотність авторського стилю, його національну основу, історичну зумовленість, жанрову специфіку. Система його музично-теоретичних та музично-виконавських знань включає широкий спектр відомостей щодо творчих здобутків різних композиторських шкіл і художніх напрямів, специфіки формотворення, засобів музичної виразності. С. Шип підкреслює, що особливого значення у підготовці музиканта набувають цілісні уявлення щодо стильової основи музичного мистецтва, зумовленої особливостями історичної епохи [8, с. 15], І. Малашевська наголошує на необхідності досягати синтезу теоретичних понять щодо стилю і практичного їх втілення у виконавському процесі [3, с. 112]. Як показали наші дослідження, пізнавально-когнітивний компонент стильової культури виконання музики педагогом має доповнитись також психологічними знаннями щодо специфіки сприймання музики різними віковими категоріями учнів, а також методичною ерудицією в галузі художньо-педагогічної інтерпретації мистецтва.

Оцінно-емоційний компонент свідчить про спроможність виконавця до об'єктивного оцінювання змісту музичних образів, створених композитором на основі глибокого суб'єктивного їх переживання. Концентруючись на декодуванні авторського задуму, виконавець водночас має виявити в інтерпретації власне усвідомлення, власну оцінку твору, не індиферентне, а емоційно виповнене ставлення до музики. Інакше виконання ризикує перетворитись на формальний, сухий, безликий процес віддзеркалення чужих мистецьких намірів. Вираження яскравого емоційного ставлення до виконуваної музики особливо важливим є для вчителя-виконавця. Нейтрально-байдуже відтворення музичних образів неприйнятне, оскільки музика – це вид мистецтва, якому більше, ніж іншим різновидам, притаманна здатність передавати людські емоції, а у процесі роботи з

учнівською аудиторією значення емоційності виконання суттєво зростає. Учені-психологи підкреслюють, що учні у віковому діапазоні від 7 до 16 років характеризуються підвищеною емоційною активністю, для них притаманна часом навіть емоційна напруженість, яскравість переживань порівняно із дорослими. Легкість виникнення емоцій, схильність до зміни настроїв впливають на характер музичного сприймання учнів. Педагог, який виконує музичний твір, повинен зважати на ці обставини, а його емоційно-оцінне ставлення до музики слугуватиме тим чинником заохочення до мистецтва і регулятором, що дає змогу спрямовувати художні інтереси дітей, підлітків, юнацтва.

Ініціативно-відтворювальний компонент забезпечує здатність учителя-виконавця до якнайповнішої передачі авторського змісту музичних творів за одночасного вираження власного ставлення до музики і виявлення творчого підходу до інтерпретаційного тлумачення образів. Перед виконавцем музичних творів завжди виникають стильові проблеми інтерпретації, тому що співвідношення стильової специфіки твору і його тлумачення неможливо вирішити тільки на загальноестетичному рівні. Важливо враховувати психологічні закони, закономірності сприйняття музики слухачами, їхній художній потенціал, чинники особистого осягнення музичних образів виконавцем. Свого часу Г. Нейгауз, видатний музикант і педагог, влучно загострив парадокс виконавського мистецтва, пропонуючи учням розставити акценти у вислові: «Я граю Шопена», шляхом наголошення першого чи третього слова [7, с. 98]. Водночас звернімо увагу, що взаємодія виконавця з композитором містить безліч відтінків, не вкладаючись у просту схему: «І усвідомлення стилю, і відтворення власного емоційного ставлення до авторського творіння». Зауважимо також, що учитель-виконавець здійснює не тільки уявний діалог із композитором, а й реально спілкується з учнями,

прагнучи донести до них музичний твір у всій повноті барв композиторського і власного відчуття мистецтва. Через те, для вчителя інтерпретація містить творчі завдання, які неможливо вирішити без творчої наснаги, ініціативності, оригінальності художньо-образного мислення. Забарвлення інтерпретаційного процесу – неодмінний супутник виконання музичного твору. Зорієнтований на юних слухачів діалог із композитором у вчителя-виконавця набуває особливих творчих характеристик, пов'язаних із необхідністю врахувати можливості сприймання дітьми музичних творів, особливості їхніх смаків, музичної підготовки тощо.

Комунікативно-педагогічний компонент стильової культури виконання виражає здатність донести до учнів-слухачів зміст музичного твору у всій повноті його стильових барв, захопити їх виразністю засобів формотворення, використаних композитором. Основу спілкування між учителем-виконавцем і учнями-слухачами складає діалог, який уможлиблюється завдяки інтонаційній природі музичного мистецтва. Вчителю важливо глибоко усвідомити стильові характеристики інтонаційної системи композитора і на цій основі забезпечити продуктивну взаємодію між твором виконавцем і слухачами. Досягнення творчої взаємодії зі слухачами передбачає насамперед сформованість мотивації учителя до стильової інтерпретації музики, яка би розширила горизонти розуміння і переживання учнями мистецтва. В свою чергу, педагогічно-артистична вмотивованість учителя-виконавця має співвідноситись із спроможністю створення ним цілісної інтерпретаторської концепції, де тлумачення емоційно-образного смислу ґрунтувалось би на усвідомленні стильової основи твору, а також співвідносилось би із можливостями слухачької аудиторії. І, нарешті, особливого значення у виконавсько-стильовій культурі педагога набуває його здатність до відбору художньо-виконавських прийомів, що

сприяли б встановленню творчого контакту з учнями-слухачами. Висуваючи ці вимоги, ми спираємось на закономірності художнього впливу музики, що отримали глибоке обґрунтування у працях В. Медушевського [4, с. 260].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що стильова культура виконання музичних творів є суттєвим показником професіоналізму вчителя, інтегруючи його здатність до усвідомлення і відтворення різних стилів у єдності з виявленням власного емоційно-художнього ставлення до музики у процесі її інтерпретації у відповідності із художньо-естетичними ідеалами суспільства. Виокремлені компоненти стильової культури взаємопов'язані і зумовлені завданнями виконавської діяльності учителя музичного мистецтва в школі – прищепити учням високі художні смаки, розвинути їхню здатність до розуміння і переживання музичних образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібн. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
2. Катрич О. Т. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти): Дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2000. 173 с.
3. Малашевська І. А. Інтегрований підхід до професійної підготовки майбутніх учителів музики// *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту імені Григорія Сковороди*. 2008. Вип. 16. С. 134–136.
4. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. Москва : Музыка, 1976. 254 с.

5. Москаленко В. Г. Теоретический и методический аспекты музыкальной интерпретации: Дис. ... д-ра искусствоведения: 17.00.02 / Киевская гос. консерватория им. П. И. Чайковского. Киев, 1994. 212 с.

6. Назайкинский Е. В. Стиль как предмет теории музыки // *Музыкальный язык, жанр, стиль. Проблемы теории и истории*: сб. науч. трудов МГТС им. П. И. Чайковского. Москва, 1987. С. 175–185.

7. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Москва : Музыка, 1982. 300 с.

8. Шип С. В. Музична форма від звуку до стилю : навч. посібн. Київ : Заповіт, 1998. 368 с.

REFERENCES

1. Zanyuk S. S. Psihologiya motivacii: navch. posibn. Kiyv : Libid', 2002. 304 s.

2. Katrich O. T. Individual'nij stil' muzikanta-vikonavcy (teoretichni ta estetichni aspekti): Dis. ... kand. mistectvoznavstva: 17.00.03/ Nacional'na muzichna akademiya Ukraïni im. P. I. CHajkovs'kogo. Kiïv, 2000. 173 s.

3. Malashevs'ka I. A. Integrovanij pidhid do profesijnoï pidgotovki majbutnih uchiteliv muziki // *Gumanitarnij visnik DVNZ Pereyaslav-Hmel'nic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Grigoriya Skovorodi*. 2008. Vip. 16. S. 134–136.

4. Medushevskij V. V. O zakonomernostyah i sredstvah hudozhestvennogo vozdejstviya muzyki. Moskva : Muzyka, 1976. 254 s.

5. Moskalenko V. G. Teoreticheskij i metodicheskij aspekty muzykal'noj interpretacii: Dis. ... d-ra iskusstvovedeniya: 17.00.02 / Kievskaya gos. konservatoriya im. P. I. CHajkovskogo. Kiev, 1994. 212 s.

6. Nazajkinskij E. V. Stil' kak predmet teorii muzyki // *Muzykal'nyj yazyk, zhanr, stil'*. Problemy teorii i istorii: sb.

nauch. trudov MGTS im. P. I. CHajkovskogo. Moskva, 1987. S. 175–185.

7. Nejgauz G. G. Ob iskusstve fortepiannoj igry. Moskva: Muzyka, 1982. 300 s.

8. SHip S. V. Muzichna forma vid zvuku do stilyu : navch. posibn. Kiiv : Zapovit, 1998. 368 s.

ZHANG SHENGWEN. STYLISTIC CULTURE OF MUSIC PERFORMANCE: ESSENCE, STRUCTURE, FUNCTIONS IN THE ACTIVITY OF A MUSICIAN

***Abstract.** The article deals with the problem of the stylistic culture of performing music as a personal professional quality of a music teacher. The stylistic culture of the performer implies his ability to reproduce the system of imaginative and formative thinking of the composer in unity with the expression of his own personal attitude to the content of musical images. The stylistic culture of the music teacher also expresses a willingness to convey the content of artistic images in the completeness of the composer's intentions to young listeners, to capture them with their own individual-emotional attitude to music. The structure of stylistic culture is presented, which includes motivational-stimulating, cognitive, evaluative-emotional, initiative-reproductive and communicative-pedagogical components. In unity and interaction, structural components ensure the integrity of the functional actions of the music teacher. The importance of the teacher's developed motivation for deep understanding of the author's style is emphasized.*

The essential role of awareness of the teacher-performer in different styles of musical culture, the awareness of the national basis, the historical conditionality of style features, the genre specificity of a musical work is emphasized. The performing teacher must be able to objectively evaluate the content of the music images created by the composer, based on their deep subjective experience. Thus, the stylistic culture of the artist does

not deny the use of creative and initiative approach to the interpretation of musical images. Particularly significant characteristic of the culture of style is the ability of the teacher-performer to express a strong emotional attitude to musical images in the process of performance.

Only under this condition can the style of teacher's culture become a kind of regulator of the aesthetic tastes and ideals of the students.

***Keywords:** style culture, performing process, teacher of music art.*

ЧЖАН ШЕНВЕНЬ. СТИЛЕВАЯ КУЛЬТУРА ИСПОЛНЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ: СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА, ФУНКЦИИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА

***Аннотация.** В статье рассматривается проблема стилевой культуры исполнения музыкальных произведений как личностного профессионального качества педагога-музыканта. Выделены ее структурные компоненты, которые во взаимодействии охватывают мотивационные, рациональные, эмоциональные, ценностные и коммуникативные аспекты профессиональной деятельности. Выявлены функции стилевой культуры учителя музыкального искусства. Акцентируется профессиональная значимость стилевой культуры учителя как фактора организации слушания музыки учащихся, обучения музыки на стилевой основе.*

***Ключевые слова:** стилевая культура, исполнительский процесс, учитель музыкального искусства.*